

Research Paper

Examining the Concept of Aporia in the Postmodern Short Story Collection “Divan-e Somanat” by Abou Torab Khosravi

Javid Seyfi^{1*}, Vida Dastmalchi²

¹ PhD student of Persian language and literature, Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran.

² Assistant Professor of Persian language and literature, Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran.

10.22080/lpr.2025.28752.1087

Received:

March 19, 2025

Accepted:

August 17, 2025

Available online:

September 06, 2025

Keywords:

Aporia, Postmodernism,
Divan-e Somanat,
Uncertainty, Multiple
Readings.

Abstract

Aporia, as a tool for generating doubt and eliminating certainty and assurance from concepts, has had various functions in philosophy and literature from ancient Greece to postmodernism. This study is based on the principles of relativity and uncertainty. Creation of aporetic situations characterized by doubt through postmodern narratives provides suitable framework for reflecting multiple meanings. Employing a descriptive-analytical method, research analyzes data in three sections: aporetic state, the paradox of indecision, and confusion, with a focus on the short story collection “Divan-e Somanat.” The aim is to introduce the concept of aporia as an appropriate tool for analyzing postmodern works. The analysis results indicate that the paradoxical state in these stories manifests in three forms: identity crisis, existential presence, and text versus text. The state of indecision or doubt is expressed through truth, the duality of multiple endings, and ambiguity in recognizing the narrator. Additionally, confusion appears through the potential for multiple readings, rebellious characters, and temporal disturbances within the narratives.

***Corresponding Author:** Javid Seyfi

Address: PhD student of Persian language and literature, Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran.

Email: j.seyfi69@gmail.com

Extended Abstract

1. Introduction

This paper aims to explore and analyze the characteristics of postmodern literature in the short story collection *Divan-e Somanat* by Abou Torab Khosravi through the lens of the concept of aporia. Aporia refers to a state of confusion, contradiction, and indecisiveness—a condition that links it closely to postmodern literature. It encompasses a wide range of meanings that lead to disorientation and portrays various dualities and uncertainties that stem from the complexities of human interaction with phenomena. It also emphasizes the absence of fixed meanings. In texts dominated by aporetic conditions, meanings tend to be unstable, and no definitive interpretation or conclusion is drawn from the text. All the elements that create an aporetic state can be observed in *Divan-e Somanat*. Based on this, the study seeks to examine the collection under three main themes: contradiction, indecisiveness or skepticism, and confusion and wonder, and introduces aporia as a concept inherently aligned with postmodern literature.

2. Purpose, Literature Review, and Method

This research is based on library sources and conducted using a descriptive-analytical method. To this end, relevant textual evidence was extracted from the stories in *Divan-e Somanat* and analyzed within the framework of the aporia concept. One of the key findings of this study is the correlation between aporia and postmodern literature. Notably, volume three of *Short Story in Iran* by Hossein Payandeh is a significant prior

work in this field, particularly because it includes a separate section analyzing the post-structuralist approach in the story *Pelean* (*The Staircase*) from *Divan-e Somanat*. Regarding literary studies on aporia, the MA thesis *Analysis of Hafez's Ghazals Based on the Concept of Aporia in Jacques Derrida's Thought* by Ayoub Azizi, Ghodsi Rezvanian, and Farzad Balu is noteworthy. The purpose of this study is to introduce the philosophical concept of aporia as a tool for analyzing postmodernist works and to gain a deeper understanding of semantic deadlocks, narrative suspensions, and multiplicities in *Divan-e Somanat*—all of which align with the concept of aporia.

3. Discussion

Aporia—often referred to as the aporetic state or situation—is a Greek term meaning difficulty, perplexity, or helplessness. It is essentially a condition of doubt that prevents definitive conclusions. In aporetic situations, neither of the possible interpretations may be correct; sometimes both are correct, or both are incorrect. In other words, when an individual reaches a point in reasoning where they no longer know how to proceed or resolve an issue, they are in an aporetic state.

Postmodernism is a philosophical, intellectual, and cultural movement that emerged from the socio-political and economic changes of the 20th century and developed in reaction to the organized and systematic thought of structuralism. Its main approach is characterized by fragmentation, indeterminacy, and multiplicity, and it is based on relativism and skepticism. In the 20th century, following structuralism, French post-structuralists such as Jacques Derrida

emerged as pioneers of postmodern criticism. The body of thought developed by these thinkers formed the intellectual foundation of postmodernism. Derrida denied the existence of fixed and stable meaning in texts, arguing that meaning is never final or conclusive.

The concept of aporia, as a philosophical notion expressing indecision and doubt, aligns fully with the postmodern literary paradigm of uncertainty and relativism. It can thus serve as an effective analytical tool for this type of literature. Aporia is intrinsically postmodern because it engages with doubt, relativism, multiplicity of meaning, and the crisis of meaning—precisely the features postmodernism seeks to highlight.

Moreover, in aporetic texts, the reader faces ultimate deadlocks and indecision regarding the resolution of situations. Nevertheless, aporia can be considered a valuable tool for postmodernist texts, as it liberates the reader from the tyranny of singular meaning and imposed interpretations. This feature enables re-readings, alternative interpretations, and creative criticism, removing final authority from the author and transferring the interpretative role to the reader. Under these conditions, the reader becomes a dynamic and active participant in the meaning-making process alongside the author.

By uncovering this connection, the present study aims to examine *Divan-e Somanat* as a postmodern short story

collection by identifying aporetic situations within the narrative through the three shared categories between aporia and postmodern literature: contradiction, indecisiveness, and confusion or wonder.

4. Conclusion

In conclusion, it can be claimed that uncertainty, disorientation, multiplicity, contradiction, ambiguity, and similar traits form the structural core of the stories in *Divan-e Somanat*, each playing a significant role in intensifying the aporetic condition. The term aporia, with its implications of unpredictability and multiplicity, aligns closely with many postmodern elements, particularly uncertainty and relativism observed in the analyzed stories. Aporia symbolizes or functions as a tool for understanding situations lacking certainty.

Additionally, formal elements of postmodernism—such as temporal disruption, multiple narratives, and metafiction—create a narrative space that amplifies aporetic disorientation, leaving no definitive answers in the text. Ultimately, the term aporia, which has roots in ancient Greek thought and has reemerged through the works of contemporary thinkers like Derrida and deconstructionist theory—characterized by semantic deferral and uncovering inner textual contradictions—can be applied effectively in the critique of postmodernist literature; it serves as a precise and valuable tool for the analysis of such works.

علمی

بررسی مفهوم آپوریا در مجموعه داستان پست‌مدرنیستی دیوان سومنات اثر ابوتراب خسروی

جاوید سیفی^{۱*}، ویدا دستمالچی^۲

^۱ دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران.
^۲ استادیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران.

10.22080/lpr.2025.28752.1087

چکیده

آپوریا به‌عنوان ابزاری برای ایجاد شک و تردید و حذف قطعیت و اطمینان از مفاهیم، کارکردهای متنوعی در فلسفه و ادبیات از زمان یونان باستان تا پست‌مدرنیسم داشته است. شالوده پست‌مدرنیسم بر نسبیت و عدم قطعیت بنا شده است، بر همین اساس خلق موقعیت‌های تردیدآلود آپوریایی از طریق روایات پست‌مدرن، برای انعکاس معانی چندگانه بستر مناسبی محسوب می‌شود. پژوهش حاضر با مطالعه موردی مجموعه داستان کوتاه دیوان سومنات، با روش توصیفی-تحلیلی، داده‌ها را در سه بخش وضعیت آپوریایی تناقض، تصمیم‌ناپذیری و سرگشتگی و تحریر تحلیل کرده است و هدف از آن وارد کردن مفهوم آپوریا به مطالعات ادبی به‌عنوان ابزاری مناسب برای تحلیل آثار پست‌مدرنیستی است. نتایج تحلیل نشان می‌دهد وضعیت تناقض در این داستان‌ها به سه شکل نمود یافته است: بحران هویت، هستی/نیستی و متن علیه متن. وضعیت تصمیم‌ناپذیری یا شک‌برانگیزی به‌شکل حقیقت دوگانه، فرجام چندگانه/نافرجامی و ابهام در شناختن راوی صورت گرفته است. وضعیت سرگشتگی و تحریر نیز با امکان خوانش‌های چندگانه، شخصیت‌های عصیانگر و آشفتگی‌های زمانی در داستان‌ها ظاهر شده است.

تاریخ دریافت:

۲۹ اسفند ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۲۶ مرداد ۱۴۰۴

تاریخ انتشار:

۱۵ شهریور ۱۴۰۴

کلیدواژه‌ها:

آپوریا، پست‌مدرنیسم، دیوان
سومنات، عدم قطعیت،
خوانش‌های چندگانه

* نویسنده مسئول: جاوید سیفی

آدرس: دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه
شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران.
ایمیل: j.seyfi69@gmail.com

۱ مقدمه

این مقاله در نظر دارد با تکیه بر برخی از مؤلفه‌های پسامدرنیستی، در مجموعه داستان کوتاه دیوان سومنات اثر ابوتراب خسروی، به تطبیق و بررسی بخش عمده‌ای از ویژگی‌های ادبیات پست‌مدرن^۱ به‌وسیله مفهوم «آپوریا»^۲ بپردازد. آپوریا که اغلب با عنوان وضعیت یا موقعیت آپوریایی کاربرد دارد واژه‌ای یونانی است که از آن برای نوعی فن سخنگویی استفاده می‌شده است (مقدادی، ۱۳۹۷: ۱۱) و قدمت استفاده از آن به فلسفه یونان باستان برمی‌گردد. وضعیت آپوریایی وضعیتی است که در آن نوعی سرگشتگی، تصمیم‌ناپذیری و دوگانگی وجود دارد که موجب پیوند یافتن این مفهوم با ادبیات پست‌مدرن گردیده است. این واژه، طیف گسترده‌ای از معانی را که منجر به سرگشتگی می‌شود، دربرمی‌گیرد و مجموعه‌ای از دوگانگی‌ها و سرگشتگی‌های آدمی را که از دشواری مواجهات او با پدیده‌ها ناشی می‌شود، نشان می‌دهد و بر عدم‌وجود مفاهیم ثابت تأکید می‌ورزد.

ادبیات پست‌مدرن در دوران بی‌معنایی و نسبیت مفاهیم به وجود آمد و آرای متفکرانی چون لیوتار^۳، فوکو^۴ و دریدا^۵ در شکل‌گیری و بسط مفاهیم آن تأثیر فراوانی گذاشت. اندیشه فلسفی پسامدرن در شالوده‌شکنی^۶ دریدایی اواخر دهه شصت و اوایل دهه هفتاد قرن بیستم شکل گرفت و اندیشه اجتماعی و فرهنگی آن نیز در دهه هشتاد با وانمایی بودریاری^۷ ظهور کرد. (یزدانجو، ۱۳۸۷: ۱۰) از همان دهه شصت، آثار ادبی پست‌مدرن نخست در آثار نویسندگان آمریکایی و سپس اروپایی شکل گرفت و نویسندگانی چون ولادیمیر ناباکوف^۸، آلن

گینزبرگ^۹، توماس پینچون^{۱۰}، آلن رب‌گریه^{۱۱}، رابرت کوور^{۱۲}، جان بارت^{۱۳}، دونالد بارتلمی^{۱۴} آثاری با این رویکرد پدید آوردند. از نظریه‌پردازان این مکتب نیز می‌توان اشخاصی چون لیوتار، دیوید لاج^{۱۵}، امبرتو اکو^{۱۶} و جان بارت را نام برد. (شایگان‌فر، ۱۳۸۰: ۱۸۹) درباره مفهوم و شیوه‌های پست‌مدرن تعریف صریح و شفافی وجود ندارد اما اصل عدم‌قطعیت، بی‌هویتی اشخاص، نثر مقطع، آشفتگی زمانی، تعدد راوی، نافرجامی، ابهام، تناقض، برهم‌خوردن شکل ساده زبان، فقدان گره‌گشایی و برخی خصایص فرمی مانند فراداستان و فراروایت در شیوه نوشتار ازجمله مسائلی است که قصد دارد عمق پوچی و سرگردانی را در دنیای پسامدرن به تصویر بکشد؛ دنیایی که پس از جنگ جهانی دوم با ابتذال و فروریختن معناهای جهان مدرن به وجود آمد و همگی مولود آشوب‌گرایی و تغییر نگرش فلسفی بشر در نیمه دوم قرن بیستم است.

ابوتراب خسروی از نویسندگان پیشرو در خلق آثار پست‌مدرن در ادبیات داستانی ایران است. مجموعه داستان کوتاه دیوان سومنات از دوازده داستان تشکیل شده است که از لحاظ وضعیت آپوریایی موجود در آن‌ها با پست‌مدرنیسم ارتباط می‌یابد. نقطه اشتراک تمام داستان‌ها ابهام، عدم‌قطعیت و تناقض موجود در آن‌ها است که به درجات مختلف در تمام آثار این مجموعه وجود دارد و از مصادیق آپوریا محسوب می‌شود. از دیگر ویژگی‌های این آثار که بیشتر جزو عناصر فرم‌ساز محسوب می‌شود و درعین حال نیز در روند داستان و ایجاد ابهام تأثیرگذار است می‌توان به آشفتگی‌های زمانی، وجود شخصیت‌های فراداستان و خروج از شکل ساده زبان اشاره کرد. همچنین می‌توان تمام

⁹ Allen Ginsberg

¹⁰ Thomas Pynchon

¹¹ Alain Robbe-Grillet

¹² Robert Coover

¹³ John Barth

¹⁴ Donald Barthelme

¹⁵ David Lodge

¹⁶ Umberto Eco

¹ Postmodernism

² Aporia

³ Jean Francois Lyotard

⁴ Paul Michel Foucault

⁵ Jacques Derrida

⁶ Deconstruction

⁷ Jean Baudrillard

⁸ Vladimir Vladimirovich Nabokov

چندگانگی‌ها در روایت‌های دیوان سومات است که در همبستگی با مفهوم آپوریا قرار گرفته‌اند.

۱٫۳ پیشینه پژوهش

کشف همبستگی میان مفهوم آپوریا و ادبیات پست‌مدرن جزو دستاوردهای پژوهش حاضر است؛ چراکه هیچ مقاله‌ای که در آن به تناسب میان آپوریا و مفاهیم و شگردهای ادبیات پست‌مدرنیستی اشاره شود، یافت نشد اما درباره مجموعه داستان کوتاه دیوان سومات و ارتباط آن با ادبیات پست‌مدرن مقاله «بررسی ویژگی‌های پست‌مدرن در آثار ابوتراب خسروی و بیژن نجدی» اثر انسیه دارادوست، عبدالله حسن‌زاده و ساره زیرک وجود دارد که نویسندگان آن ضمن بررسی آرای منتقدان و نظریه‌پردازان مکتب ادبی پست‌مدرنیسم به تطبیق شاخص‌های این مکتب مانند فراداستان، وحدت‌گریزی، حضور راوی، ابهام، درهم‌ریختگی زمان، زاویه دید متکثر و بینامتنیت با آثار ابوتراب خسروی و بیژن نجدی پرداخته‌اند که دیوان سومات نیز جزوی از آثار بررسی شده است.

در جلد سوم کتاب داستان کوتاه در ایران اثر حسین پاینده، بخش مجزایی به بررسی رویکرد پساساختارگرایانه در داستان «پلکان» از مجموعه دیوان سومات اختصاص داده شده است. پاینده ازمنظر پیرنگ‌سازی، شخصیت‌پردازی و چالش در کارکردهای زبانی و اختیارات نویسنده سعی کرده است چندمدلولی موجود در داستان را برای یک دال واحد نشان دهد. دشواری وجود پیرنگی منظم در داستان، نشئت گرفته از مدلول‌های دوگانه یا چندگانه است که طبق وارونگی واقعیت براساس ساختارهای زبانی اتفاق افتاده است. او توضیح می‌دهد که در این اثر چگونه واقعیت براساس ساختارهای زبانی ایجاد می‌شود، شخصیت‌ها صرفاً واژه‌هایی بر روی کاغذ و نه تقلیدی از انسان واقعی و حتی اشیاء نیز چیزی جز زبان نیستند. (پاینده، ۱۳۹۰/ج ۳: ۶۸)

عناصر پدیدآورنده وضعیت آپوریایی را -که مناسب‌ترین بستر آن برای ظهور، مکتب پست‌مدرنیسم است- در مجموعه داستان دیوان سومات مشاهده کرد. برهمین‌اساس این پژوهش سعی دارد مجموعه دیوان سومات را ذیل سه عنوان اصلی «تناقض»، «تصمیم‌ناپذیری یا شک‌انگیزی» و «سرگشتگی و تحیر» بررسی کند و مفهوم آپوریا را به‌عنوان مفهومی همبسته و متناسب با ادبیات پست‌مدرن معرفی نماید.

۱٫۱ پرسش‌های پژوهش

استفاده از مفهوم آپوریا که خود نشان‌گر نسبی‌گرایی و تصمیم‌ناپذیری است به چه میزان در بررسی‌های مرتبط با ادبیات پست‌مدرن کارکرد می‌یابد؟

اشتراکات میان آپوریا و مکتب ادبی پست‌مدرنیسم در مجموعه داستان دیوان سومات در چه زمینه‌هایی تبلور می‌یابد؟

با بررسی موردی مجموعه داستان دیوان سومات آیا می‌توان این نتیجه را حاصل کرد که امکان به‌کارگیری مفهوم آپوریا به‌عنوان ابزاری در نقد و بررسی آثار پست‌مدرن وجود دارد؟

۱٫۲ روش پژوهش

شیوه این پژوهش مبتنی بر منابع کتابخانه‌ای و به روش توصیفی-تحلیلی است. داده‌های اصلی پژوهش را مجموعه داستان دیوان سومات اثر ابوتراب خسروی تشکیل می‌دهد و تمرکز اصلی بر شناسایی و تبیین کارکردهای مفهومی و ساختاری آپوریا در روایت‌های این اثر است. در این راستا، ابتدا شواهد متنی از داستان‌ها استخراج و سپس در چهارچوب مفهومی آپوریا بررسی و تحلیل شده‌اند. هدف از این شیوه، رسیدن به درکی عمیق‌تر از چگونگی بروز بن‌بست‌های معنایی، تعلیق‌ها و

فلسفی، فکری و فرهنگی است که از درون اندیشه نظام‌یافته و منضبط ساختارگرایی پدید آمد. تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و حتی تغییر رویکرد فلسفی انسان قرن‌یستم، در تغییر رویکرد مدرنیسم به پست‌مدرنیسم نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا کرد. به بیان پست‌مدرنیسم هیچ حقیقت مطلق وجود ندارد و هر فردی یا هر فرهنگی می‌تواند حقیقت خود را داشته باشد. بر همین اساس رویکرد اصلی این تفکر گسیختگی، تشتت، تعین‌ناپذیری و چندگانگی است. (مالپاس، ۱۳۸۶: ۲۰-۲۱) تفکر پست‌مدرن بر نسبیت‌گرایی و شک‌گرایی استوار بود و به نقد روایت‌های کلانی پرداخت که دنیای ما را برایمان معنا می‌کردند و سیر خطی و منطقی داشتند. (مکاریک، ۱۳۹۳: ۸۳) نسبیت‌گرایی در این معنا که حقیقت و اخلاق، مفاهیمی هستند که بسته به زمینه‌ها و دیدگاه‌های مختلف، متفاوتند. در نیمه دوم قرن بیست و با گذر از ساختارگرایی، پس‌ا ساختارگرایان فرانسوی از جمله دریدا، فوکو و لیوتار به‌عنوان پیشگامان نقد پست‌مدرن ظهور کردند. کتاب وضعیت پست‌مدرن از ژان فرانسوا لیوتار، که در سال ۱۹۷۹ میلادی منتشر شد، اکنون به‌عنوان مانیفست اندیشه پست‌مدرن شناخته می‌شود. او در این کتاب اذعان کرد که آرمان‌های مدرن، کشش و جذابیت خود را از دست داده است و امروز باید در وضعیت جدیدی - که آن را پست‌مدرن نامید - همه جلوه‌های مختلف زندگی فردی و اجتماعی را مورد بازاندیشی قرار داد. لیوتار معتقد بود واژه مدرن برای مشروعیت بخشیدن به خود به روایت‌های کلان نیاز دارد. منظور او از روایت کلان یا بزرگ هرگونه کوشش نظری برای یافتن اصل یا اصول کلی حاکم بر همه فعالیت‌های بشری و همه روابط اجتماعی و برداشت‌هایی تاریخی است که رهایی بشر را با توسعه و پیشرفت پیوند زده است. لیوتار معتقد بود پست‌مدرن، نگرشی است که نسبت به هر تعبیری از روایت بزرگ بدبین است. (حقیقی، ۱۳۷۹: ۲۷-۲۶)

درباره مطالعات ادبی مربوط به آپوریا نیز تنها یک پایان‌نامه ارشد با عنوان «بررسی غزلیات حافظ با تکیه بر مفهوم آپوریا در اندیشه ژاک دریدا» اثر ایوب عزیزی، قدسیه رضوانیان و فرزاد بالو یافت شد. در این پایان‌نامه پس از بررسی تلقی دریدا از آپوریا که با تصمیم‌ناپذیری در انتخاب همراه است به بررسی غزلیات حافظ پرداخته شده و نشان داده شده است که چگونه حافظ در مضمون‌سازی به‌طور همزمان عناصر متناقض را انتخاب و همنشین کرده است. انتخاب هم این و هم آن در حافظ وضعیتی آپوریایی را به وجود آورده است که نمود آن را برای مثال در تلفیق عناصر دینی با عناصر ضد آن می‌توان مشاهده کرد.

۲ بحث

۲/۱ همبستگی آپوریا با مکتب ادبی پست‌مدرنیسم

آپوریا واژه‌ای یونانی است در معنای «دشواری، درماندگی و عجز» و به معنای دقیق‌تر «راه بی‌درو» یا مسیری که به انتها رسیده است. این واژه در فن بیان کلاسیک دال بر تردید واقعی یا ظاهری درباره یک موضوع است و عدم‌یقین به اینکه سخن را چگونه باید ادامه داد. در داستان یا موقعیت‌های داستانی، آپوریا تمهید مناسبی برای راوی است تا مخاطب را کنجکاوتر کند یا بر غیرعادی بودن داستان خود تأکید بورزد. (لاچ، ۱۴۰۳: ۳۶۴) گاه نویسنده در داستان می‌خواهد به نتیجه‌ای برسد اما شک و تردیدهای موجود این اجازه را به او نمی‌دهد. بنابراین در وهله اول وجود تردید در متن که به نتیجه‌گیری منجر نخواهد شد، آپوریا را شکل می‌دهد. در آپوریا از دو معنی موجود هیچ‌کدام درست نیست، گاهی هر دو معنی درست و گاهی هم هر دو معنی نادرست است. این امر فراتر از ابهام رایج در ادبیات مدرن است؛ ابهام، مخصوص ادبیات مدرنیستی و آپوریا مختص ادبیات پست‌مدرنیستی است. (مقدادی، ۱۳۹۷: ۱۱) پست‌مدرنیسم تفکر یا جریانی

می‌کند. نویسندگان در آثار پست‌مدرن، از روش‌های شالوده‌شکنی به‌عنوان تکنیکی برای بحث و بررسی و چالش درباره‌ی روایت‌های خطی، مفاهیم قطعی، هویت‌های ثابت استفاده کردند و در این میان بسیاری از دوگانگی‌ها مانند واقعیت و تخیل، زبان و معنا و قطعیت و عدم قطعیت تولید شدند. بر همین اساس چنان‌که مشخص است مفهوم آپوریا به‌عنوان مفهومی فلسفی در بیان تصمیم‌ناپذیری و شک‌انگیزی با عدم قطعیت و نسبیّت‌گرایی مکتب ادبی پست‌مدرنیسم همبستگی کامل می‌یابد و می‌تواند به‌عنوان ابزاری دقیق برای بررسی و تحلیل این نوع آثار مورد استفاده قرار گیرد. نگارندگان پژوهش حاضر با کشف این موضوع قصد دارند مجموعه داستان پست‌مدرنیستی دیوان سومنات اثر ابوتراب خسروی را با این رویکرد و با استفاده از مفهوم آپوریا و شناسایی وضعیت‌های آپوریایی حاکم بر فضای داستان‌ها در سه عنوان مشترک میان وضعیت آپوریایی و ادبیات پست‌مدرن تحت‌عنوان تصمیم‌ناپذیری، سرگشتی و تحیر و تناقض - چنان که در نمودار شماره ۱ مشخص شده است- مورد بحث و بررسی قرار دهند.

۲/۱/۱ تناقض

تناقض در ادبیات از طریق مضامین یا زبان ظاهر می‌شود. تناقض آنگاه به مفهوم آپوریا نزدیک می‌شود که در پی برجسته‌سازی تجربیات پیچیده بشری است که در تضاد همدیگرند و دوگانگی ایجاد می‌کنند اما در تناقضات ادبی، رابطه تکمیل‌کنندگی برقرار می‌شود بدون اینکه یکی بر دیگری غلبه داشته باشد. ژاک دریدا در این باب از مفهوم سوپلمان^۱ بهره می‌گیرد. ازمنظر دریدا هیچ مفهومی کافی و مستقل نیست و نیازمند سوپلمان (مکمل) است و هر سوپلمان، خود سوپلمان دیگری را می‌طلبد و این‌گونه است که ناپایداری و پیچیدگی در چرخه معانی حاکم می‌شود که هیچ‌کدام بر

علاوه‌بر لیوتار، آرای فلسفی ژاک دریدا نیز در شکل‌گیری گفتمان و نگاه پست‌مدرنیستی به متن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و در پژوهش حاضر هم از جنبه پست‌مدرن هم ازمنظر تحلیل وضعیت آپوریایی نظرات او قابل اهمیت و توجه است. دریدا برخلاف اندیشمندان پیش از خود که مطالعات ادبی‌شان را براساس چهارچوبی قاعده‌مند و ساختارگرا دنبال کرده بودند، با پی‌ریزی روشی تحلیل‌مند و شالوده‌شکنانه از متن، طبق نظریه خود موسوم به «دیکانستراکشن»، که در زبان فارسی از آن به شالوده‌شکنی، واسازی متن، ساخت‌شکنی و بن‌فکنی تعبیر شده است، به موازات شکل‌گیری پساساختارگرایی، از مؤلفه‌های نظام‌مند زبانی فراتر رفت. دریدا بر این عقیده است که معنا هیچ‌گاه قطعی نبوده است و متن‌ها معنای ثابتی ندارند. واسازی، کشف و استخراج این تضادها و لایه‌های پنهانی متن است که از عمق آن بیرون کشیده می‌شوند. متونی که اگرچه ظاهراً واضح و ثابت به نظر می‌رسند، بازگوکننده واقعیتهای متقابل و دربرابر تضادها و مخالفت‌های متقابلی قرار دارند. شالوده‌شکنی به نقد و بررسی مفروضات پنهانی می‌پردازد که معنی براساس آن ساخته شده است. این رویکرد که ریشه‌ای فلسفی دارد، به دلیل آنکه درباره‌ی زبان و خوانش دیگربراره متن صحبت می‌کند وارد حوزه نقد ادبی شد و چون در پی واگشایی متن است می‌توان چنین قلمداد کرد که نوشته‌های ژاک دریدا بیشتر با نقادی ادبی قرابت دارند تا با فلسفه. (نوریس، ۱۳۸۵: ۴۲) می‌توان ادعا کرد که دریدا در قالب این رویکرد، حتی از حوزه نقد نیز فراتر رفت زیرا شالوده‌شکنی در مقام یک کنش نقادانه، این بینش سنتی را که نقادی متن ادبی بایست معنانشناسانه باشد، رد می‌کند. (احمدی، ۱۳۹۶: ۴۸۵) به‌طور کلی، در آثار پست‌مدرن یک حقیقت واحد وجود ندارد. ثبات و اطلاق فکری، جای خود را به آزادی اندیشه می‌دهد و مفاهیم واقعیت، زمان، هویت، قطعیت، راوی و... معنایی چندگانه پیدا

¹ Supplement

را گرفت، از خانه بیرون آمد و پسرک کیف مدرسه‌اش را به شانه بست و تند و تند به دنبال مادرش رفت. زن گفت: باید راهی پیدا کنیم که خیلی زود به او برسیم، وقت زیادی نیست که رفته» (خسروی، ۱۳۸۰: ۱۸).

در داستان «حضور» با وجود اینکه داستان متشکل از شخصیت‌های بسیار است، کاراکترها فقط به صورت زن، مرد، پیرزن، پاسبان، پیرمرد، بچه‌ها، دوستان و... معرفی می‌شوند و نام اختصاصی ندارند. «زن کت را روی بچه‌ها انداخت و کنارشان نشست. اتومبیل راه افتاد. مرد گفت: دوستان ما بارها به این خانه آمده‌اند. همه‌شان به شما خواهند گفت» (همان: ۲۹).

در داستان «پاهای ابریشمی» شخصیت‌ها متشکل از مامان، من، پدر هستند. هرچند که در آخر داستان برای اولین و آخرین بار مادر، فرزند خویش را با نام شایان خطاب قرار می‌دهد. «من با اون پاها به کجا که نرفتم، از صبح تا شب دنبال شاپرک دور درخت می‌دویدم و مامان هم صبح تا شب پای تلفن نشسته بود و سراغ پدر را می‌گرفت که به خانه نیامده بود و هیچ‌جا نبود به جز کنار رودخانه‌ای که توی قاب عکس بود» (همان: ۴۶).

«می‌توان این انگاره پساساختارگرایانه را پیش کشید که هویت نه به مثابه امری ذاتی و سرشتین، بلکه به مثابه امری موقعیت‌مند و سیال قلمداد می‌شود» (البوغییش، ۱۴۰۳: ۳۷). موقعیت‌ها و فضاها هستند که به افراد هویت می‌بخشند و چون موقعیت‌ها متفاوت هستند هویت‌ها هم یکسان نخواهند بود.

۲،۱،۱،۱،۲ نام‌های اختصاری

در داستان «پلکان» نویسنده با وجود اینکه می‌توانست نام کاملی از شخصیت مرد و شخصیت پسر ارائه دهد همان‌طور که از شخصیت خانم مینایی نام برده است، از آوردن نام کامل برای آنان ابا کرده و برای شخصیت مرد نام اختصاری «آقای

دیگری غلبه و ارجحیت ندارند. مفاهیمی که همه به اتفاق هم می‌توانند وجود داشته باشند و هرکدام به تنهایی فاقد ارزش وجودی هستند. واژه فرانسوی سوپلمان از ریشه لاتینی آن مشتق شده است. این واژه هم به معنای ضمیمه نمودن و هم جانشین کردن به کار می‌رود. (ضمیران، ۱۳۹۶: ۹۱) در نتیجه، مفاهیم متناقض در آثار پست‌مدرن در مفهوم تقابل‌های دوگانه -نه لزوماً بر مبنای تضاد- بلکه در معنای مناسبات ناپایدار به کار می‌رود که هر دو معنی متناقض به عینه وجود دارند و یک وضعیت آپوریایی را ترسیم می‌کنند. در کتاب دیوان سومنات مفاهیم و جملات متناقض بسیاری وجود دارد که وجوه مختلف آن در ادامه بررسی خواهد شد.

۲،۱،۱،۱،۱ بحران هویت

مفهوم کلی هویت جزء لاینفک ظهور جامعه مدرن است؛ اما هویت در معنای متعارف آن در وضعیت پست‌مدرن با خطر اضمحلال و نابودی رویارو گردید. مسئله ساختن و واسازی هویت یکی از پیش‌شرط‌های ضروری برای رد باورهای معرفتی مدرنیستی است. قطع نظر از اینکه این تلاش به پیروزی یا شکست انجامد، شرایط متغیر تکوین هویت از ملاک‌های اساسی برای تمییز میان مدرن و پست‌مدرن به معنای دو آرایش تاریخی به شمار می‌آید. (جی‌دان، ۱۳۹۸: ۱۱۰) بحران هویت که در نهایت با از دست رفتن تشخیص‌های هویتی دوران مدرن در آثار پسامدرن به وجود آمد به اشکال مختلف در دیوان سومنات ظهور یافته است که در ادامه بررسی خواهد شد.

۲،۱،۱،۱،۱ شخصیت‌های بی‌نام

داستان «رد پای مرد کهربایی» داستانی است که شخصیت‌های آن را مرد و زن و پسرک تشکیل می‌دهد. حتی با وجود شخصیت زنی دیگر در داستان، نویسنده از او هم با عنوان «زن»، نام می‌برد و نامی اختصاصی بر او ننهاده است. «دست پسرک

الف» و برای پسر نام اختصاری «دال» را نهاده است تا ابهام و وضعیت آپوریایی و سرگردانی این شخصیت‌ها را از بسیاری جهات نظیر آپوریای فرجام، آپوریای زمان و... پررنگ کند، برای مثال: «حالا دال حضور داشت که در شروع قضایا نبود، تولد او فرجام آن ماجرا بود. نشست تراش بینی، ابروها و چشمهای کبودش چقدر به آقای الف شبیه است!» (خسروی، ۱۳۸۰: ۳۳) اما چرا خانم مینایی اسم کاملی دارد؟ او را می‌توان مهم‌ترین شخصیت داستان قلمداد کرد تا آنجا که گاه فراتر از داستان می‌رود و به جای نویسنده می‌نشیند و با او برابری می‌کند؛ بنابراین خسروی برای او اسمی مشخص قائل شده است.

۲/۱/۱/۳ سرگردانی بین هویت/ بی‌هویتی

«مینیاتور» داستان زنی است که پس از دوری از همسرش، مرد دیگری را در کنار خود پذیرفته است. زنی که حتی در خواب‌هایش مواجهه با سرگردانی هویت را یدک می‌کشد و درعین هویت‌مندی دچار بی‌هویتی است: «...در همان مزرعه قدیمی‌اش بودیم، مرد دیگری هم بود، مردی که هم اسپار بود و هم تو. عجیب بود» (همان: ۱۰).

در داستان «رد پای مرد کهربایی» مفاهیمی چون تنهایی و جست‌وجو برای هویت موج می‌زند. در این داستان زن به همراه پسرش به دنبال شوهرش راه می‌افتد. شوهری که از خانه و زن و زندگیش گریزان است و در پی زن دیگر است. مردی که از هویت شوهر و پدر بودن فراری است و زنی که در پی برگرداندن این هویت به همسر خویش است. فرار کردن مرد از خانه یا بودن با زنی دیگر خارج از خانه، مناسبات ناپایداری است برای مردی که هم نقش شوهر و پدر، هم نقش مرد خاطی در برابر خانواده را دارد. (همان: ۱۷)

داستان کوتاه «و من زنی بودم به نام لیلا که زیبا بود» ماجرای آدم‌هایی است که زیر سایه تشکیلاتی یک ایدئولوژی، هویت‌های عینی خود را می‌بازند و در

هیئت شخص دیگری درمی‌آیند. آدم‌هایی که درگیر چندهویتی بودن هستند و خود واقعیشان قابل شناسایی نیست. شخصیت‌های تشکیلاتی این داستان آن زمان که تبدیل به مهره سوخته می‌شوند، هویتشان معدوم می‌گردد و در قاب صورت و اسم و ظاهری تازه نمایان می‌شوند. مردی که سعید صدارتی نام داشت با زنی که نامش لیلا بود باهم زندگی کرده‌اند و صاحب فرزند شده‌اند اما اکنون که هویتشان تغییر کرده است زنی که لیلا نیست با مردی به نام آقای صاحبی ملاقات می‌کند که حدس می‌زند همان سعید صدارتی یا پدر فرزندش باشد اما نمی‌تواند این ادعا را ثابت کند زیرا دیگر پس از مدتی آقای صاحبی نیز معدوم شده است و گویا جای خود را به هویت بعدی داده است. لیلا درباره همسر خود این‌گونه به دخترش توضیح می‌دهد: «مبادا اسمی که متعلق به اوست از یاد من یا تو برود، اسم‌هایی مثل محمود مسعودی، سعید مشفق، جعفر صدیق، سعید صدارتی، محمد صاحبی، هرکدام از این اسم‌های او صورت معینی می‌سازند. من باید رد همه آن اسم‌ها را بگیرم تا جوابی برای تو پیدا کنم و ببینم که او چند اسم و صورت دارد» (همان: ۸۸). او سخنان خود را درباره مردی که غایب است این‌گونه ادامه می‌دهد: «من هم هر بار چیزی می‌گویم و هیچ‌وقت هم دروغ نمی‌گویم یک‌بار وصف چشم‌های آبی مردی را می‌کنم که مثل دو حوضچه آبی است و بار دیگر از چشم‌های سیاهی می‌گویم انگار از جنس چیزی مثل ابریشم شب هستند و تو بر سر دوراهی رنگ‌های سیاه و آبی چشمان مردی که حالا غایب است حیران می‌شوی و به من شک می‌کنی» (همان: ۸۹) و در ادامه، با اشاره به اسم‌های چندگانه خود می‌گوید: «من همیشه منتظر مانده‌ام، فرقی نمی‌کرد که فریبا باشم یا ژانت یا ماهرو یا روزی که لیلا بودم و مهم نبود که او چه اسمی داشت، محمود مسعودی یا سعید مشفق یا...» (همان: ۹۱)

۲/۱/۱/۲ هستی/نیستی

خواننده کتاب دیوان سومنات با این تناقض بزرگ مواجه است که شخصیت‌های داستان صرفاً شخصیت‌های درون متن هستند یا در جهان واقع می‌زیند. شکاکیت خواننده در اینکه آیا با ماجرای از دنیای واقع مواجه است یا داستانی از یک متن، برانگیخته می‌شود. در این کتاب، گویا مرزی بین جهان واقع با جهان متن وجود ندارد و خواننده مدام شاهد تداخل دنیای هستی با دنیای داستان است. در نمونه‌های زیر مرزهای هستی و نیستی یا جهان واقع و جهان متن درهم می‌شکند، آشفته می‌شود و گاه به تمامی از بین می‌رود و بلاتکلیفی حاصل از این شرایط، بار دیگر بستری مناسب برای خلق وضعیت آپوریایی رقم می‌زند. برای مثال شخصیت‌های موجود در داستان «مینیاتور» گویی شخصیت‌های جهان بیرون هستند. در نمونه زیر شاهد التقاط دنیای شخصیت‌های اثر هستیم: «می‌گفت: "این بچه‌ها هیچ شباهتی به تو ندارند، شبیه به آدم‌های مینیاتوری نقاشی‌هایت هستند، تصورشان هم غریب است، پیش از اینکه کشیده شوند تصورشان در شما بوده، موروثی شده و نطفه‌هایشان پشت‌به‌پشت به شما منتقل شده." می‌گفت که او، مارگاریت اشنایدر، هم به زن نقاشی‌های من شبیه است، فرقی این است که او خیلی زود مادر شده و آن‌ها برای همیشه عقیم مانده‌اند، از قرار باید همه آن قلدرهای ژولیده هم عقیم باشند، برایش گفتم، زن‌های جوان میخانه یائسه بوده‌اند، چیزی می‌خورده‌اند که عقیم شوند، قلندرها همیشه نشئه یا مست بوده‌اند و در انتظار هیچ خلفی هم نبوده‌اند» (همان: ۱۰-۱۱). زن، در ادامه داستان، در مقام قیاس خود با شخصیت‌های تابلوی نقاشی، برتری زنانه خود را این‌گونه بیان می‌کند: «فکرش را بکن، تنها من در میان زن‌های این خانه عقیم نبوده‌ام» (همان: ۱۳).

در داستان کوتاه «پاهای ابریشمی» کودک وارد دنیای قاب بافتنی مادرش می‌شود و عناصری که در داخل قاب بافتنی وجود دارند به دنیای کودک راه

پیدا می‌کنند و در زندگی او تأثیر می‌گذارند: «پرپر زد، من دنبالش دویدم، صدای دینگ‌دانگ می‌آمد، ساعت هفت عصر بود و همه‌جا داشت تاریک می‌شد. دنبال شاپرک از رودخانه دور شدم و به آخر دنیا رسیدم» (همان: ۴۸).

موضوع داستان کوتاه «مرثیه برای ژاله و قاتلش»، خود درباره داستان‌نویست که نوشته شده است. سطرهای ابتدایی داستان بیان می‌کند که درباره وقایع نامکشف حرف خواهد زد. گویا این داستان در عالم واقع اتفاق افتاده است اما جاهایی از آن ناگفته مانده است که اکنون نویسنده می‌خواهد آن‌ها را بیان کند با وجود اینکه خود تأکید می‌کند که این یک داستان است. ستوان کاووسد. در جایی از داستان، بیرون از جهان متن ایستاده است: «و در فرصت‌های طولانی مابین بازنویسی‌ها که ژاله‌م. در خواب مرگ به سر می‌برد، به آن نگاه می‌کند» (همان: ۷۶). در قسمتی دیگر از داستان ازسوی نویسنده بیان می‌شود که ستوان کاووسد. و ژاله‌م. «تازه به سرزمین داستان ما هجرت کرده‌اند و مکان‌های خالی و سفید را برای گفت‌وگوهایشان کشف نکرده‌اند» (همان: ۷۷). در پایان داستان ژاله برای اینکه نسخه آخر داستان‌شان بازگو می‌شود، گریه می‌کند. این رفت‌وآمد و سرگردانی بین جهان هستی و جهان متن در اغلب داستان‌های این مجموعه موج می‌زند.

۲/۱/۱/۲/۱ اتصال کوتاه

رفت‌وآمد میان عالم واقع و عالم متن، یادآور تکنیکی است در ادبیات پست‌مدرنیسم که بین نویسنده با دنیای متن برقرار می‌گردد. این تکنیک که «اتصال کوتاه» نامیده شده است، فاصله بین متن ادبی و جهان واقع را مخدوش می‌کند و نخستین‌بار توسط دیوید لاج نامگذاری شده است. (تدینی، ۱۳۸۸: ۱۱۶) ما گاه شاهد آن هستیم که نویسنده، خود وارد متن داستان می‌شود یا با شخصیت‌های متن ارتباط برقرار و گفت‌وگو می‌کند. در این میان خواننده در میان دنیای عینی و ذهنی دچار تناقض می‌شود. درواقع،

عمل می‌کند. برای نمونه در داستان «پلکان» نویسنده بیان می‌کند که خانم مینایی با وجود اینکه پیر و یائسه شده است اما با هر خوانش جدید از داستان دوباره فرزندش را خواهد زایید حتی اگر زنده نباشد. این، کلمات هستند که به همه چیز نقش می‌بخشند. در ادامه این تناقض، متن بار دیگر علیه خود وارد عمل می‌شود. بین خانم مینایی با فرزندش که هنوز به دنیا نیامده است گفت‌وگویی برقرار می‌گردد: «دال گفت: من هنوز هیچ‌جا نیستم». خانم مینایی گفت: «تو می‌آیی، تا چند دقیقه دیگر به تنم پا می‌گذاری» (خسروی، ۱۳۸۰: ۴۲).

در خوانش دیگری از داستان دال (فرزند خانم مینایی و آقای الف)، خود را به صورت جنین مرده متولد شده در دست‌هایش می‌گیرد: «دال جنین مرده را در دست‌هایش گرفت و گفت: «مادر این‌بار چقدر زود مرده‌ام». خانم مینایی گفت: «این‌بار این‌طور شد. انگار تقدیر پرتو عوض شده!» دال گفت: چه دست‌ها و پاها ی کوچکی دارم، با این پاها ی کوچک چه راه درازی آمده و بعد مرده‌ام» (همان: ۴۳).

در داستان «تربیع پیکر» پارادوکس زیبایی و زشتی مرد مدام تکرار می‌شود. «به من که زیبا هستم... به من که زیبا نبوده‌ام، زیبا نیستم، زیبا نیستم، زیبا نخواهم بود من. مثل مهره‌های شب یا روز که از ازل سیاه بوده‌اند و سفید رودرروی هم نشسته بودیم در دو طرف میز...» (همان: ۶۶) در بخشی دیگر کیانهمر یا آن مرد دیگر می‌گوید: «من در جست‌وجوی حتی نشانه‌ای هستم که خلف‌وعده باشد، در سالی که به من متعلق است و تو در کنار من هستی در آن روزها. به پیکر گفتم، در خلوت وقتی با دست‌ها شانه‌های تو را می‌پوشاند، دست‌ها ش چقدر زشتند مثل ریشه‌های قهوه‌ای کهور، وقتی که پیچیده باشند برابر تراش سنگ شانه‌ای، آنجا حتماً تو هم رنگ می‌بازی در حجم دست‌های او. پیکر می‌گفت، دست‌ها ش دو بازوی شعله هستند، گاهی می‌شود که انگار در زهر برم، به گردن شعله‌ای که می‌سوزد می‌پیچم و پیکر گفت،

جهان خارج سوپلمانی است که نویسنده پست‌مدرن آن را در کنار جهان متن قرار می‌دهد تا به این طریق خود را از محدودیت‌های داستان‌سرایی سنتی رها کند و به شیوه داستان‌نویسی دوران پست‌مدرنیسم نزدیک شود. بدین طریق، شک و تردید موجود در قبال مرزبندی عالم واقع و متن، موجب بروز وجهه‌ای دیگر از وضعیت آپوریایی حاکم بر اثر خسروی شده است. در قسمتی از داستان کوتاه «پلکان»، نویسنده با ورود به فضای متن، با یکی از شخصیت‌های داستان، گفت‌وگویی را آغاز کرده است: «من به خانم مینایی گفتم، من بودم که با انتخاب شما، به آن حادثه کشاندمتان، ولی زیبایی شما به حادثه شکل داد، ورود شما در آن ساعت به پارک باعث شد که داستانی عاشقانه بنویسم و شاهد لحظه‌های زندگی شما با آقای الف باشم. ولی هر داستان مقدراتی دارد که حتی در دست نویسنده هم نیست. من به فرجام خوشی برای شما اندیشیده بودم. ولی داستان‌ها سرانجامی از پیش تعیین شده ندارند... آقای الف... هر بار که داستان من خوانده شود زندگی با شما را از سر می‌گیرد و به نقطه آخر که می‌رسد، دوباره بازخواهد گشت...» (خسروی، ۱۳۸۰: ۳۸-۳۹). طبق مثال فوق، نویسنده از جهان خارج وارد جهان متن شده و به مثابه یک شخصیت داستانی، با شخصیتی دیگر هم‌کلام شده و با او ارتباط برقرار کرده است اما در عین حال به داستانی بودن ماجرا نیز اشاره دارد.

۲/۱/۱/۳ متن علیه متن

در دنیای آپوریایی حاکم بر سرتاسر کتاب دیوان سومنات، گاه به قسمت‌هایی از متن می‌رسیم که معانی با هم در تناقض هستند. افلاطون در کتاب جمهوری آپوریا را در معنی گزاره‌هایی می‌داند که «به تنهایی موجه به نظر می‌آیند اما در شکل ترکیبی‌شان متناقض و مغایر می‌گردند. (مقدادی، ۱۳۹۳: ۱۴) در کتاب دیوان سومنات، گاه بخشی از متن، بخشی دیگر را نقض می‌کند و تناقض و تزلزل در متن ایجاد می‌گردد، بدین‌گونه متن علیه خود

را زیبا می‌بیند و چشمی دیگر زشت و کریه» (همان: ۱۰۲-۱۰۳).

در این داستان، تناقض رفتار اعضای جفت بدن برجسته است و دوگانگی در اعضای بدن سبب تعارض و سرگردانی رفتاری شده است. سیروس م در آخر این داستان انسان‌ها را تشویق می‌کند که اعضای زوج خود را از خود جدا کرده و آن را تعدیل کنند؛ زیرا شنیدن یک صدا با دو گوش و دیدن یک واقعه با دو چشم و انجام یک کار با دو دست سبب تناقض رفتاری می‌شود. در این داستان نگرش آپوریایی به ثنویت مشهود است.

۲،۱،۲ تصمیم‌ناپذیری یا شک‌انگیزی

مفاهیم دوگانه را که منجر به تصمیم‌ناپذیری می‌شود می‌توان مهم‌ترین معنای آپوریا دانست. آنگاه که مخاطب با حقیقتی دوگانه یا چندگانه روبروست که قادر به تصمیم‌گیری درباره انتخاب هیچ‌کدام از آن‌ها نیست. این جایگاه تصمیم‌ناپذیر، شک و تردید را در قبال متن در خواننده ایجاد می‌کند. این موقعیت شک‌برانگیز ممکن است در مضمون داستان نهفته باشد و خواننده قادر به تصمیم‌گیری درباره حقیقتی واحد نباشد یا امکان دارد این بلاتکلیفی در فرجام و پایان‌بندی داستان اتفاق بیفتد. چنین برمی‌آید که نویسنده درصدد «القای عدم قطعیتی است که انسان معاصر در جهان پیرامون خود می‌یابد» (تدینی، ۱۳۸۸: ۴۷۸). تصمیم‌ناپذیری که از مهم‌ترین ویژگی‌های وضعیت آپوریایی است در سه شکل مختلف و تحت‌عناوین حقیقت دوگانه، فرجام چندگانه/نافرجامی و ابهام در شناختن روایت‌کننده خود را نشان می‌دهد و قابل‌بررسی است.

۲،۱،۲،۱ حقیقت دوگانه

دوگانگی دائمی این یا آن، نه این و نه آن، در بخش‌هایی از کتاب خسروی دیده می‌شود. در داستان «حضور»، زن و شوهری هنگام ورود به منزل

زیبا نیست، ولی هرم آتش را می‌بینم که پشت پوستش می‌سوزد و آن را شنگرفی می‌کند، مثل سوختن افق در سپیده‌دم. من گریه کردم از اینکه بازوان کهوری‌اش دو ستون شعله هستند و پیکر با آن‌ها خود را گرم می‌کند، به دست‌هایم نگاه کردم، زیبا هستند دست‌هایم و رگ‌های آبی‌ش نقش زیبایی هستند، ولی کاش دست‌هایم کهوری باشند و مثل دو ستون شعله سوخته شوند تا پیکر را در زمهریر زمستان‌ها گرم کند» (همان: ۷۰-۷۱) و این‌طور ادامه می‌دهد که: «من که کیانمهر بودم و او که نبود و او که کیانمهر بود و من که نبودم، یک مرد زیبا و مردی که زیبا نیست، زیبا نبود، زیبا نخواهد بود» (همان: ۷۴). در جایی دیگر نیز این سرگشتگی چنین ظهور می‌کند: «من حرمت را رعایت کرده‌ام در سال‌هایی که سهمیه من بودند و سال‌هایی که سهمیه من نبودند مردی که زیبا نیست یا مردی زیبا. کیانمهر یا من، من که کیانمهر هستم یا او همیشه این را رعایت کرده‌ایم، پیکر نشسته بود روی صندلی لهستانی کنار میز و طرح ناقص زنی رو به مشرق بود» (همان: ۷۳).

داستان کوتاه «حرکت زیبا و آسان» درمورد فردی است که یکی از پاهایش را دزدیده‌اند اما او از دزدیده شدن پایش خوشحال است. درواقع او از ثنویت اعضا ناراضی است و اکنون که پایش دزدیده شده و یک پا دارد راضی است. سیروس م که شکایتی از دزدیده شدن عضوش ندارد در «دلایل عدم شکایتش اظهار داشته که سال‌هاست به این نتیجه رسیده که او علاوه بر آن عضو با اعضای دیگر هم سوءتفاهم دارد و می‌گوید اصولاً اعضای قرینه عبارت‌اند از عضوی که کاملاً در خدمت آدمی است و عضوی دیگر که همیشه سرکش و نافرمان است، و علت همه مشکلات رفتاری را نتیجه اصل ثنویت اعضا در خلقت می‌داند که باعث اختلال و عدم هماهنگی در اعمال آدمی می‌گردد. چنان‌که این یک تجربه عمومی است که گاهی گوش‌های ما دو صدای متفاوت را از ایجاد یک صدا می‌شنوند، یا آنکه چشم‌ها دو صورت متناقض از یک شیء را می‌بینند مثلاً چشمی صورتی

نشست و گفت: "شما به شهری وارد شده‌اید که اتفاقاً پسری در آنجا دارید"، آقای الف خندید... خانم مینایی داشت از دور می‌آمد... دال گفت: "حتماً آن زن را می‌شناسید." آقای الف گفت: "چرا باید بشناسمش، اولین بار است که می‌بینمش..." دال گفت: "باید معرفی‌ش کنم به شما. او مادر من است و من هنوز هیچ‌جا نیستم" (همان: ۳۹). در خوانشی دیگر دال از ابتدا جنینی مرده به دنیا می‌آید درحالی‌که در خوانش قبل سالم بوده، رشد کرده و در رابطه پدر و مادرش دخیل است. در خوانش پایانی داستان خانم مینایی که با جنین مرده فرزندش مواجه می‌شود، تصمیم می‌گیرد کفش‌های سفیدی را که آقای الف برایش خریده بود بپوشد، کاری که در خوانش‌های قبل رخ نداده بود و داستان «پلکان» این‌گونه پایان می‌پذیرد. (همان: ۴۴) چنین برمی‌آید که خانم مینایی با پوشیدن کفش‌های سفید دست به عصیانگری علیه متن خواهد زد تا جنین مرده خویش را علیه روایت داستان، به زندگی خویش یا به تعبیری نیکوتر، به جهان خویش بازگرداند. او کفش‌های سفید را می‌پوشد تا ماجرای آشنایی خود را با آقای الف به‌گونه‌ای دیگر پیش ببرد بلکه فرزند او مرده به دنیا نیامده باشد. خسروی با تجدید خوانش‌ها، درصدد خلق سرگشتگی و عدم قطعیت در فضای آپوریایی داستان است تا ماجرا فرجامی غیرقاطعانه نظیر روایت خود داشته باشد.

در داستان «تربیع پیکر»، شاهد آن هستیم که شخصیت زن، موسوم به پیکر، التفاتی یکسان به دو مرد عاشق دارد و بیشتر از حدی که از نیمه تجاوز کند و تعادل دوسویگی را به هم بزند به دیگری سوق پیدا نمی‌کند. «تقسیمی ساده بود. سال‌هایی که معلوم بود ما بین ما که هردو روی یک سکه بودیم قسمت می‌شد، دست آخر باقی‌مانده هیچ بود و او، حتی پیکر نبود... ما همچنان نرد می‌بازیم به عادت آن سال‌ها، بی‌آنکه پیکر باشد» (همان: ۷۴). در داستان حضور نیز چنان‌که قبل‌تر ذکر شد در فرجام داستان معمای صاحب‌خانگی در ابهام باقی می‌ماند

شخصی خودشان، متوجه حضور پیرزنی در خانه می‌شوند که مدعی می‌شود صاحب‌خانه است. او در خانه حضور دارد و داستان، دلیلی که دال بر دروغین بودن ادعای پیرزن باشد، ارائه نمی‌دهد. در شرایط آپوریایی خلق‌شده در داستان این شک‌انگیزی دامنه پیدا می‌کند و مخاطب داستان به‌هیچ‌روی یکی از طرفین مدعی را صاحب اصلی خانه تلقی نمی‌کند و داستان بدون اینکه فرجامی بر این دوگانگی نهد، پایان می‌پذیرد.

در داستان «تربیع پیکر» نیز که ماجرای دو عاشق است که گرفتار یک معشوقند، هر دو عاشق سهمی یکسان از معشوق دارند. هرکدام صاحب نیمی از معشوق هستند. هیچ‌کدام از دو عاشق محق برد و باخت در برابر رقیب خود نیست: «وقتی سهمیه سال‌ها را با یکی از ما، فرقی نداشت من یا او، مردی را که منتظر است باید ملاقات کند. من یا او همه خان‌ها را بسته بودیم، من یا او اگر می‌باختیم، تنها می‌ماندیم، مردی که باخته بود منتظر می‌ماند تا در گردش معهود پیکر را ببیند» (خسروی، ۱۳۸۰: ۷۰).

۲،۱،۲،۲ فرجام چندگانه / نافرجامی

خسروی به‌عنوان نویسنده‌ای پسامدرن، در خلق دنیای آپوریایی داستان‌های خویش این‌بار از فرجام‌های چندگانه یا نافرجامی بهره برده است تا بر قطعیت متن، خط بطلان بکشد. در داستان «پلکان» که درباره آشنایی عاطفی خانم مینایی با آقای الف است، در هر خوانش جدیدی از متن، با روندی متفاوت از خوانش پیشین مواجه می‌شویم. در یکی از بازخوانی‌های داستان، آشنایی خانم مینایی با آقای الف در یک پارک اتفاق می‌افتد و آقای الف دم در خانه خانم مینایی می‌رود. زن هر شب در قاب پنجره ظاهر می‌شود. آقای الف گلابول‌ها را بالا می‌برد و نشان می‌دهد. (همان: ۳۵) در خوانش دیگر دال به‌عنوان فرزند خانم مینایی و آقای الف وارد داستان می‌شود و در آشنایی و پیشبرد ماجرای عاطفی پدر و مادرش نقش ایفا می‌کند. «دال که روی همین نیمکت روی اولین سطر داستان کنارش

بازتابی از نسبیت وقایع است. این سرگشتگی در نقطه‌ی مقابل قطعیت عصر مدرن قرار می‌گیرد و ماهیتی وجودشناسانه دارد؛ یعنی دغدغه‌ی اصلی پست‌مدرنیسم از معرفت‌شناسی عصر مدرن عبور کرده و به وجودشناسی بسنده کرده است. این نوع نگاه به جهان می‌تواند به تعداد ناظران، برداشت‌ها یا خوانش‌های مختلفی از مسائل را در پی داشته باشد.

۲/۱/۳/۱ خوانش‌های چندگانه

از ویژگی‌های برجسته‌ی مجموعه‌ی دیوان سومنات به‌عنوان یک اثر پست‌مدرن، استفاده‌ی نویسنده از بازخوانی چندین‌باره از یک روایت واحد است. خوانش‌های متعددی که گاه به فرجام واحدی منجر می‌شود و گاه حتی فرجام‌های چندگانه را رقم می‌زند. طبق آنچه پیشتر گفته شد، در داستان «پلکان»، ماجرای عاطفی خانم مینایی و آقای الف در هر بازخوانی به گونه‌ای متفاوت پیش می‌رود که منجر به فرجام‌های متعدد می‌شوند اما در داستان «مرثیه برای ژاله و قاتلش» (همان: ۷۵) هر چند فرجام نهایی داستان یکسان است؛ با چندین بازخوانی مواجه هستیم. داستان، چندباره از نو روایت می‌شود گویی خوانش‌های چندگانه از یک داستان هستند که با شیوه‌ای نو بازخوانی می‌شوند و هر بار که به انتهای خود رسید، پایان نمی‌گیرد و با شیوه‌ای دیگرگونه از پیش روایت می‌شود. در این داستان، با روایت چندگانه اما فرجامی یکسان مواجه هستیم؛ زیرا همه‌ی فرجام‌ها منتهی به قتل ژاله توسط سرهنگ می‌شود. خوانش چندگانه‌ی داستان، آشوب‌گرایی و سرگشتگی یک متن پست‌مدرن را از فرجام متوجه روایت می‌کند. خوانش چندگانه، بیانگر راه‌های مختلفی است که در ذهن نویسنده اثر، برای رسیدن به یک فرجام یعنی مرگ ژاله وجود دارد. خوانش چندگانه، بیشتر از اینکه متوجه فرجام چندگانه باشد، متوجه روایت چندگانه است؛ زیرا در هر تکرار روایت، لایه‌های پنهان تازه‌ای از متن کشف می‌شود. چنین برمی‌آید که خالق اثر، با قرار دادن خود در این

و مشخص نمی‌شود که زن و شوهر و ازطرفی پیرزن، کدام‌یک صاحب اصلی خانه هستند. این وضعیت بلاتکلیفی باقی می‌ماند و از بین نمی‌رود.

۲/۱/۲/۳ ابهام در شناختن روایت‌کننده

در داستان کوتاه «تربیع پیکر» برای آقای عدم‌قطعیت، قصه اینگونه پیش می‌رود که همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، مشخص نیست کیانمهر داستان را روایت می‌کند یا آن مرد دیگری. در این داستان جمله «من که کیانمهرم، یا من که کیانمهر نیستم» (همان: ۶۶) به‌کرات از زبان راوی بیان شده است. در داستان مرثیه برای ژاله و قاتلش، تغییر راوی بدین‌گونه رخ می‌دهد که گویی دانای کلی بالاتر از دانای کل روایت‌گر وجود دارد: «بعضی وقایع به اراده‌ی نویسنده نیست، نویسنده نمی‌خواهد هیچ رابطه‌ای را به قاتلی که گمشده و مقتولی که سال‌ها درگذشته متصور باشد. ولی این‌جا آدم‌هایی مثل ستوان د. و ژاله م. در قالب‌های خاکی خود نیستند. زن و مردی از جنس کلمه هستند که به رفتار اصل واقعه درمی‌آیند؛ بنابراین هیچ واقعه‌ای تحت اراده‌ی نویسنده نیست» (خسروی، ۱۳۸۰: ۷۹). در همان ابتدای داستان نیز تغییر زاویه‌دید از سوم‌شخص به اول‌شخص روی می‌دهد که نشان از عدم‌ثبات راوی دارد: «...مثل ملک‌الموت به‌دنبال پیکر آمده بود، ننشست، همان‌طور ایستاد وسط سرسرا. ننشستم، همان‌طور ایستاده بودم وسط سرسرا» (همان: ۶۳).

۲/۱/۳ سرگشتگی و تحیر

سرگشتگی از دیگر معانی آپوریا است. آشوب حاکم در متون پست‌مدرنیستی منجر به سرگشتگی و حیرت خواننده می‌شود. درحقیقت می‌توان گفت سرگشتگی از نویسنده به متن و از متن به خواننده انتقال می‌یابد و خوانش‌های چندگانه را در پی دارد. این نوع از سرگشتگی که در این آثار وجود دارد نشان از سرگشتگی‌های عصر پست‌مدرن است که خود

روایت را به دست می‌گیرد و در اتفاقات داستان نقش ایفا می‌کند. درحقیقت این عصیانگری و تمرد، نه در مقابل نویسنده، بلکه در مقابل جهان پیرامون شخصیت‌ها شکل می‌گیرد که آنان را بی‌هویت تلقی می‌کند؛ شخصیت‌هایی که گاه با نویسنده برابری می‌کنند. برای مثال در این قسمت از داستان دال به حرف‌های نویسنده گوش داده است: «من همه‌چیز را گفتم. دال هم گوش می‌داد...» (خسروی، ۱۳۸۰: ۳۳). در جایی دیگر از داستان، نویسنده اذعان می‌کند که خانم مینایی به‌اختیار پا به داستان او نهاده است: «من به خانم مینایی گفتم، من بودم که با انتخاب شما، به آن حادثه کشاندمتان» (همان: ۳۸).

در داستان «مرثیه برای ژاله و قاتلش»، هرچند که فرجامی جز مرگ نصیب ژاله نمی‌شود، در هر خوانش از متن، او داستان را به گونه‌ای که می‌خواهد پیش می‌برد و ستوان کاووس د. را طبق جزئیات بیشتری با خود همراه می‌کند. در خوانش اول ستوان به ژاله در صحن راهرو شلیک می‌کند. در خوانش بعدی، ژاله هنگامی که در همان صحن متوقف می‌شود برخلاف خوانش پیشین ستوان را از راهروها به مسیر خانه‌اش هدایت می‌کند. گفت‌وگویی بین آن‌ها رخ می‌دهد اما در انتهای پله‌ها ستوان شلیک می‌کند. در خوانش پسین، ژاله، ستوان را به خانه می‌برد و قتل ژاله داخل خانه روی می‌دهد. گویی در هر خوانش، ژاله بیشتر داستان را پیش می‌برد تا به سهم بیشتری از زندگی چنگ زده باشد! در جایی از داستان «پلکان» نیز با عصیانگری شخصیت خانم مینایی مواجه می‌شویم: «آقای الف این‌بار کفش سفید را برای خانم مینایی خرید ولی خانم مینایی به صفحه‌ای دیگر رفته بود» (همان: ۴۰).

۲٫۱٫۳٫۳ آشفته‌گی زمان

یکی دیگر از ویژگی‌های مجموعه دیوان سومات که نمود سرگشتگی و تحیر و خلق وضعیت آپوریایی است، به‌هم‌ریختگی زمان در داستان‌های خسروی است. «شخصیت‌های این مجموعه درحال گریز از

وضعیت آپوریایی که متوجه روایت است درصدد است تا نگرش پوزیتیویستی یا اثبات‌گرایی را که انسان مدرن با آن دست و پنجه نرم می‌کرد از بین ببرد و با ایجاد تعلیق در هر بازخوانی جدید نشان بدهد راه‌های بی‌شماری برای مسئله‌ای که اثبات می‌شود وجود دارد و او را نسبت به آشوب‌گرایی و عدم قطعیت عصری که در آن می‌زید -عصر پسامدرن- آگاه کند.

۲٫۱٫۳٫۲ شخصیت‌های عصیانگر

رفتارهای شخصیت‌های عصیانگر برای نویسنده قابل پیش‌بینی نیست و این‌گونه نیست که مانند داستان‌های رئال از شخصیت تیپ‌سازی کرده و آن تیپ را پرورش دهد بلکه شخصیت، برای نویسنده غیرقابل پیش‌بینی است و عکس‌العمل‌های ناهنجاری از خود بروز می‌دهد. این نوع ناهنجاری که از ابهام شخصیتی و عدم قابلیت پیش‌بینی رفتار شخصیت ناشی می‌شود می‌تواند نوعی اعتراض و عصیان در قبال بحران هویت توسط شخصیت داستان باشد. این اعتراض ممکن است برگرفته از آشوب‌گرایی روانی و فکری عصر پست‌مدرنیسم باشد که خود بالذات نوعی اعتراض به عقلانیت نافرجام دوران مدرن بود. «این شخصیت‌ها برخلاف نظر نویسنده که با نامیدن آنان با حروف اختصاری، آن‌ها را تا مرز بی‌هویتی تنزل داده است -همچنان که جامعه پسامدرن افراد را بی‌هویت و یکسان می‌انگارد- برای خود و فضای داستانی خود هویت‌های تازه‌ای رقم می‌زنند و به این ترتیب اعتراض خود را بر ضد وضعیت پسامدرن اعلام می‌دارند» (تدینی، ۱۳۸۸: ۴۷۷). گویی نویسنده دیگر قادر به ادامه دادن متن نیست و شخصیت را مختار قرار می‌دهد تا متن را پیش ببرد. جرئت و جسارت موجود در این شخصیت‌ها، بی‌ارادگی و مطیع‌گری انسان عصر مدرن را زیر سؤال می‌برد و گذشتن از مرز فکری دوران مدرنیسم است.

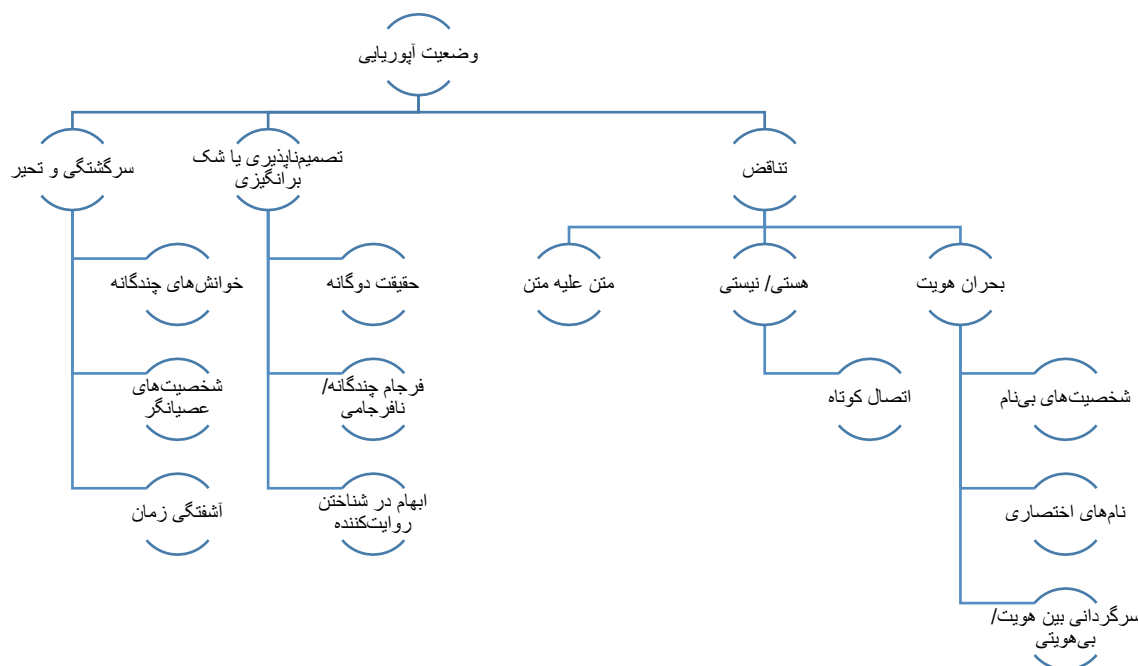
در داستان «پلکان» ورود شخصیت دال به یکی از خوانش‌های داستان به‌گونه‌ای است که پیش‌برد

موعود فرابرسد... و به دنیا بیاید... خانم مینایی سنگین شده بود. دال پرسید: "حالا من در تن شما هستم مادر؟" خانم مینایی گفت: "تا چند لحظه دیگر به دنیا می‌آیی" (همان: ۴۳).

داستان کوتاه «یعقوب یعقوب»، داستان مردی نظامی با سارهبانو است که حامل نامه‌ای سری به مقصد جنوب هستند. مرد و سارهبانو به دریا رسیده‌اند و در این زمان مرد، زنی را در کنار دریا درحال رقصیدن نظاره می‌کند. مرد پس از توصیف ظاهر و حرکات زن، به نکته‌ای از زمان می‌رسد که گویی برای بار نخست است که او را ملاقات می‌کند درحالی‌که آن زن رقصنده ساره است و مرد هنوز او را نمی‌شناسد: «... مهمه جاشوها دریا را پر کرده بود که دست‌ها را دراز می‌کردند رو به زن. من از یعقوب پرسیدم: "کی می‌رقصد؟ ندیده بودمش اینجا؟!" و یعقوب گفت: "ساره نامیست، تازه آمده، می‌گوید اهل کوه‌های غرب است." نامه در دست‌هایم بود و مقصدش، غروب جایی در ساحل» (همان: ۶۱).

مرگ و نیستی‌اند و می‌خواهند به زندگی بازگردند. به‌همین دلیل میلی حریصانه به زیستن در این مجموعه به چشم می‌خورد که دغدغه نویسنده را درباره زمان به‌خوبی نشان می‌دهد» (مالمیر-جوزانی، ۱۳۸۹: ۰۹).

در خوانشی از داستان «پلکان»، فرزند آقای الف و خانم مینایی قبل از اینکه به دنیا بیاید، واسطه آشنایی پدر و مادرش می‌شود. با آقای الف هم‌صحبت می‌شود درحالی‌که آقای الف، فرزند خویش را به جا نمی‌آورد زیرا او هنوز به دنیا نیامده است. در جایی از داستان، دال، خانم مینایی را به آقای الف معرفی می‌کند: «دال گفت: "باید معرفیش کنم به شما. او مادر من است و من هنوز هیچ‌جا نیستم"» (خسروی، ۱۳۸۰: ۳۹). در جای دیگری از این داستان نیز می‌خوانیم: «دال در میان کلمات و سطرها به دنبال خودش می‌گشت و هنوز هیچ‌جا نبود. دال گفت: "من هنوز هیچ‌جا نیستم." خانم مینایی گفت: "تو می‌آیی، تا چند دقیقه دیگر به تنم پا می‌گذاری"» (همان: ۴۲) و در ادامه: «این بار این دال بود که خانه‌های تقویم را علامت می‌زد تا ساعت

نمودار شماره ۱: وضعیت آپوریایی در مجموعه داستان کوتاه دیوان سومات اثر ابوتراب خسروی

۳ نتیجه

همان‌گونه که در تحلیل‌های ذکرشده آمد، مجموعه داستان دیوان سومنات اثر ابوتراب خسروی، یک اثر پست‌مدرن است زیرا در آن شگردهایی نظیر عدم قطعیت، آشوب ذهنی، شک‌انگیزی، تناقض، ابهام و چندگانگی و بحران هویت وجود دارد که منطبق با مفاهیم و ویژگی‌های این مکتب ادبی است. ازطرفی با توجه به تکیه مفهوم آپوریا بر سرگشتگی و تحریر، تصمیم‌ناپذیری و ابهام، آن‌چنان که ژاک دریدا در راستای نظریه شالوده‌شکنی نیز مطرح کرده و در آن از عدم قطعیت معنا سخن گفته است، می‌توان این مفهوم را در پیوند و در راستای نقد و بررسی آثار پست‌مدرن استفاده کرد. دیوان سومنات مجموعه‌ای متشکل از دوازده داستان کوتاه است که از آن میان ده داستان کوتاه این مجموعه یعنی «مینیاتورها»، «رد پای مرد کهربایی»، «حضور»، «پلکان»، «پاهای ابریشمی»، «یعقوب، یعقوب»، «تربیع پیکر»، «مرثیه برای ژاله و قاتلش»، «و من زنی بودم به نام لیلا که زیبا بود»، «حرکت زیبا و آسان» منطبق با وضعیت آپوریایی است؛ یعنی عدم قطعیت، سرگشتگی، چندگانگی، تناقض، ابهام و مواردی از این قبیل ساختار نهایی این داستان‌ها را تشکیل می‌دهد که هرکدام در تشدید وضعیت آپوریایی نقش مؤثر و پررنگی را ایفا کرده‌اند. بحران هویت به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های آثار پست‌مدرن در داستان‌های «حضور»، «پاهای ابریشمی»، «رد پای مرد کهربایی»، «و من زنی بودم به نام لیلا که زیبا بود» بسیار پررنگ است و می‌توان آن را تحت‌عناوین شخصیت‌های بی‌نام، نام‌های اختصاری و سرگردانی میان هویت/بی‌هویتی تقسیم‌بندی و بررسی کرد. خوانش چندگانه با فرجام مشترک در داستان «مرثیه برای ژاله و قاتلش» و با فرجام متفاوت در داستان «پلکان» جزو مواردی است که موقعیت‌های مختلفی را در داستان ایجاد می‌کند که از نسبی‌گرایی و معناگریزی آپوریایی حکایت دارد و عنصر تصمیم‌ناپذیری آپوریایی را

تقویت می‌کند که خود با ویژگی عدم قطعیت در آثار پست‌مدرن ارتباط می‌یابد.

چنان‌که ذکر شد و در متن مقاله نیز مورد بحث و بررسی قرار گرفت، اصطلاح آپوریا در عدم‌پیش‌بینی‌پذیری، چندگانگی و تصمیم‌ناپذیری با بسیاری از مؤلفه‌های پست‌مدرن به‌ویژه عدم قطعیت و نسبی‌گرایی این نوع آثار همسویی دارد. همچنین عناصر فرم‌ساز در مکتب پست‌مدرنیسم نیز مانند آشفتگی‌های زمانی، چندروایتی و فراداستان خود فضایی را به وجود می‌آورد که دوگانگی و سرگشتگی‌های آپوریایی را که در متن هیچ پاسخی برای آن‌ها وجود ندارد، شدت می‌بخشد. از این منظر متون پست‌مدرنیستی اغلب در وضعیت آپوریایی به سر می‌برند و این وضعیت در حین خوانش متن به خواننده نیز انتقال می‌یابد. در فضای داستان‌های مجموعه موردنظر نیز بستری مناسب برای خلق چنین وضعیتی فراهم است. نتیجه اینکه اصطلاح آپوریا که قدمتی به‌طول اندیشه یونانی دارد و در میان اندیشمندان معاصر مانند دریدا و نظریه شالوده‌شکنی، که با گریزهای معنایی همراه است، نمود یافته است، می‌تواند در نقد آثار پست‌مدرنیستی کارکرد داشته باشد و به‌عنوان ابزاری دقیق جهت بررسی این آثار استفاده شود.

منابع

- البوغییش، عبدالله، (۱۴۰۳)، «ناپایداری و تزلزل معنا؛ خوانش واسازانه داستانی کوتاه از ابوتراب خسروی»، فصلنامه علمی-پژوهشی نقد ادبی، س ۱۷، ش ۶۵، صص ۴۷-۱۳.
- احمدی، بابک، (۱۳۹۶)، حقیقت و زیبایی، چاپ سه و چهارم، تهران: نشر مرکز.
- پاینده، حسین، (۱۳۹۰)، داستان کوتاه در ایران، جلد سوم، چاپ اول، تهران: نیلوفر
- تدینی، منصوره، (۱۳۸۸)، پسامدرنیسم در ادبیات داستانی ایران، چاپ اول، تهران: علم.
- جی‌دان، رابرت، (۱۳۹۸)، نقد اجتماعی پست‌مدرنیته؛ بحران‌های هویت، ترجمه صالح نجفی، تهران: انتشارات شیرازه کتاب ما.
- حقیقی، شاهرخ، (۱۳۷۹)، گذار از مدرنیته؟ نیچه، فوکو، لیوتار، دریدا، چاپ اول، تهران: نشر آگه.
- خسروی، ابوتراب، (۱۳۸۰)، دیوان سومنات: داستان‌های کوتاه، چاپ دوم، تهران: نشر مرکز.
- شایگان‌فر، حمیدرضا، (۱۳۸۰)، نقد ادبی، تهران: نشر داستان.
- ضیمران، محمد، (۱۳۹۶)، ژاک دریدا و متافیزیک حضور، چاپ چهارم، تهران: هرمس.
- لاج، دیوید، (۱۴۰۳)، هنر داستان‌نویسی، ترجمه رضا رضایی، چاپ یازدهم، تهران: نشر نی.
- مالپاس، سایمون، (۱۳۸۷)، پست‌مدرن، ترجمه حسین صبوری، تبریز: دانشگاه تبریز.
- مالمیر، تیمور و حسین اسدی جوزانی، (۱۳۸۹)، ابوتراب کاتب و براندازی زمان، سنج: دانشگاه کردستان.
- مکاریک، ایرنا ریما، (۱۳۹۳)، دانش‌نامه نظریه‌های ادبی معاصر، ترجمه مهران مهاجر و محمد نبوی، چاپ پنجم، تهران: نشر آگه.
- مقدادی، بهرام، (۱۳۹۷)، دانش‌نامه نقد ادبی از افلاطون تا به امروز، چاپ دوم، تهران: نشر چشمه.
- نوریس، کریستوفر، (۱۳۸۵)، شالوده‌شکنی، ترجمه پیام یزدانجو، تهران: نشر مرکز.
- یزدانجو، پیام، (۱۳۸۷)، ادبیات پسامدرن، چاپ دوم، تهران: نشر مرکز.

References

- Ahmadi, Babak. (2017). Truth and Beauty. 34th edition, Tehran: Markaz.
- Albughobaish, Abdullah. (2024). Spectrality and Instability of the Meaning: A Deconstructive Analysis of a Persian Short Story by Abuturab Khosrawi. Quarterly Literary criticism, Vol. 17, No. 65, Spring 2024, pp 13-47 .
- G. Dunn, Robert. (2019). Social Critique of Postmodernity: Identity Crises. Translated by Najaf Salehi, Tehran: Shiraze-ye Ketab-e Ma.
- Hagigi, Shahrokh. (2000). Transition from Modernity: Nietzsche, Foucault, Lyotard, Derrida. 1th edition, Tehran: Agah.
- Khasravi, Abu-torab. (2001). Divan-e Soomanat. 11th edition, Tehran: Markaz.
- Ladge, David. (2024). The Art of Storytelling. Translated by Reza Rezayi, 11th edition, Tehran: Ney.
- Makarik, Irna R. (2014). Encyclopedia of Contemporary Literary Theories. Translated by Mahran Mohajer and Mohammad Nabavi, 5th edition, Tehran: Agah.
- Malmir, Yeymour & Asai Jowzani, Hossein. (2010). Abutorab Kateb and the Overthrow of Time. Sanandaj: Kordestan University.
- Megdadi, Bahram. (2018). Encyclopedia of Literary Criticism from Plato to Present. 2th edition, Tehran: Cheshmeh.
- Norris, Christopher. (2006). Deconstruction. Translated by Payam Yazdanjoo, Tehran: Markaz.
- Payandeh, Hossein. (2011). Short Story in Iran. Vol. 3, 1th edition, Tehran: Niloufar.
- Shayganfar, Hamidreza. (2001). Literary Criticism. Tehran: Dastan.
- Simon, Malpas. (2008). The Postmodern. Translated by Hossein Sabouri, Tabriz: Tabriz University Press.
- Tadayyoni, Mansoureh. (2009). Postmodernism in Iranian Fiction, 1th edition, Tehran: Elm.
- Yazdanjou, Payam. (2008). Postmodern Literature. 2th edition, Tehran: Markaz.
- Zeymaran, Mohammad. (2017). Jacques Derrida and the Metaphysics of Presence, 11th edition, Tehran: Hermes.